

ŞAMAN AYINI-YENİDEN YAPILANMA DENEYİ

Malgorzata LABECKA-KOECHEROWA

I

Dinsel sınıflamada şamanizm çok yönlü bir inanç ve gelenek topluluğu sergiliyor. Onu başka türlü tanımlamak zor, çünkü çok değişken ve çok çeşitli, her şeye açık, yerel inançları ve aile kabilelerinin inançlarını içinde barındırır, herkesin dinsel düş gücüne ve kendi tanrısının olmasına hak tanır. Aslında, şamanizmin özü "Esrişmeğe" vecde gelmeğe dayanır. Vecde gelmek "Esrişmek" töreninin her zaman var olan bir parçasıdır. Özellikle trans durumunda gökyüzüne, yeraltına, ya da ölüler katına (dünyasına) yolculuk etmek için ruh, bedenden ayrılır. Şamanın bedeninden ayrılan ruhun yolculuğu sırasındaki gözlemleri, eski söylenceleri, destanları çok etkilemiş ve zenginleştirmiştir.

Gerçekte şaman kimdi?

Onu toplumdan ayıran özelliği, yaşanan yoğun dinsel duygulardı. Bir büyücüydü, ama her büyücü şaman olamazdı. Şarlatan bir doktordu (otacı), buna karşın, en yetkili şarlatan doktor bile şaman olamazdı, çünkü onun kendine özgü iyileştirme, teşhis koyma yöntemleri vardı. Esrik'di, (vecde gelen kişi) ama her esrik, özel trans durumuna gelen uzmanlaşmış şamanla bir tutulamazdı. Şamanı çılgından ayıran fark, kendi ruhlarını kontrol altında tutabilmesi ve iblislerin kötü güçlerine baş eğmemesiydi.

Her şamanın, yardım eden kendi tanrıları, kendi ruhları ve başkalarının söylemeği göze alamadığı kendi şarkısı vardı. Bir aynası, tefi ve yinelenmeyen -alışılmışın dışında- bir giysisi bulunuyordu. Bu giysi, şamanın Hayvan-Ana'sını tanıtır ve var olan kutsallığı gösteriyordu. Giysisini kullandığında, günlük yaşamın sıradışlılığını belirliyordu.

Şamanın psikofizik eğilimi, profesyonel oyuncuda aranan beklentilerden farklı değildi. Dolayısıyla şu özellikleri içermekteydi: Konsantrasyon yeteneği, fiziksel yetenek, rolü yaşamada (oto-kontrol/trans durumunda bile), parlak bir zekâ, zengin bir sözcük hazinesi, kıvrak bir beden, an-

lamli mimikler. Onun tek kişide toplanan artistik silüetinde müzisyen, dansçı, şarkıcı, oyuncu ve ozan, tanrı vergisi bir doğaçlama yeteneğiyle birleşmişti.

A.D. Avdeyev'in (1959, s. 166) görüşüne göre şaman mesleğinin özünde törene mistik yaklaşımın kaybolma belirtileri doğar. Şaman "gösterme san'atı"nın ne kadar büyük ustası olduysa, inanç faaliyetlerindeki inanç unsuru o kadar zayıf rol oynadı. Yıllar boyunca esinlenmiş sanatçı olan şaman nesilleri tarafından mükemmelleştirilen, bilinçli oyunculığa yer veriyordu.

***

Her şaman gösterisi, müzik, dans ve sözcük (içine diyalog, monolog, anlatım giren üçlü fonksiyonda), sembolik ifadelerle dolu olan ve sıkça hokkabazlık ve el çabukluğu kategorisine sokulan jest ile hareketlerin tabi bütünlüğü oluştururdu. "Seyirci"ler, "oyun"un dramatik yapısına uyan fakat kendi iç yapısına sahip olan "solo gösteri"ler seyrederdiler. Şaman gösterisinin şekilleri birbirinden farklı olup tekrarlanmıyor, oysaki her gösterinin seyri

a/ giriş

b/ yardımcı ruh çağırma,

c/ şamanın, sırasında ruhlarla konuşup iblislerle mücadele ettiği öbür dünyaya yolculuk,

d/ misyonu yerine getiren dönüş

unsurlarından oluşuyordu.

Gösterinin, şamanın -ilâhi hayvan veya kuşa dönüşmüş olan kişi olarak- konuştuğu ruh ile tanrıları taklit ettiği kısmı özellikle ilgi çekiciydi.

"Total tiyatro" olarak adlandırılabilir eylemleri üzerinde durmadan önce meşhur şamanların, sırasında gösterme san'atı alanında "ustaların ustası" seçilen gizli toplantılarının Baykal Gölü'ndeki Olhon adası olmak üzere gizli ve kutsal yerlerde düzenlendiğini hatırlatmak istiyorum. Maalesef, hiç bir Avrupalının görmemiş olduğu bu artistik olayların yazılı kaydı yoktur, şamanlar ise hiçbir şeyin yazılmaması yasağına tabi tutuldu. Şaman bilgisi esrarengiz bilgi türündendi.

Gözlemciler tarafından en çok kaydedilen "gösteri"ler arasında "iyileştirme ayini" önemli yer alır. Bu ayinin ipotetik rekonstrüksiyonunu denkerken N.A. Aleksyeyev tarafından (1975, ss. 157-182) yayımlanmış olan Yakut metinlerine dayanıyorum. Ayrıca, şaman karşılığı olan Yakut "oyuun" kelimesini ve şaman ayinini kutlamak anlamına gelen eski

Türk "kamlı"-filinde kaynağı olan rusça "kamlanye" terimini uygulayacağım.

***

Tören akşam yemeğinden sonra başlıyordu. Hastanın ailesi ile dostlarının bir odaya toplandıkları zaman kapı kapatılıyordu. Törene katılanlar tarafından şekillendirilen dairenin içinde küçük bir ateş için için yanıyordu. Bazen de, akşam yemeğinden önce, "oyuun" "çaybıyı" diye giriş törenini kutladı. O tören sırasında hastalığın sebeplerini sözsahibi-ruhtan öğreniyordu.

Akşam yemeğinden sonra seyircilerle çevrelenen şaman, ateş önüne serilen kalın post üzerine otururdu. Şamanın çırağı ise, şamanın çıplak vücuduna giysi geçirmeğe yardım ediyordu. Arada bir usta, başına gelecek durumdan korkarmış gibi, buna itiraz ederdi. Sonra, eline tef alıp üç def'a esner, üç def'a tef'in zarına vurarak ritmik olarak başını sallaya sallaya boşuk bir sesle söylemeğe başlıyor, bu hareketlerin, kendisini törene hazırladığının anlamına geliyordu.

Böylece günlük hayatından kurtulmuş olan oyuun şiiirler söyleyerek Üst ve Yeraltı Dünyası'nın iblisleri ile yeryüzünü başıboş dolaşan "yüer"lere (hortlakları) seslenirdi. Kendisini rahatsız etmeyerek oturdukları yerlere gitmelerini yalvarırdı. Takılğan iblisleri kovduktan sonra hastalığa sebep verenlere yaptığı yolculuk sırasında kendisine refakat edip kendisini himaye altına almaları için soy ve kabilenin hamisi olan ruhlara hitap eder, müteakiben, sıfatlarını süslü bir şekilde anlatarak kendisine yardım eden ruhları çağırırdı. Yerötesi dünyaya yaptığı yolculuğun uğurlu olması için ne yapmaları gerektiğini açıklardı. Oyuunun yardımcıları ve rehberleri, umumiyetle şaman olan atalarının kuş kılığına bürünen ruhları idi. Bunların oyuun tarafından yansımali olarak ifade edilen uçup gelmesini toplanan seyirciler iştirerek izlediler.

Ruhlar iki sınıfa ayrılıyordu: Üst Dünya yolculuğunda şamana refakat eden ve Yeraltı Dünyası'na şamanı güden ruhlar vardı. Bu ruhlar onu "yol başı"nda beklediler, sayısı ise oyuunun gücüne bağlıydı. Arada bir niçin çağrıldıklarını sorunca obadakiler doğrudan veya oyuun aracılığıyla cevap verirlerdi. Ruhlar, ancak onların uğursuzluğu giderebildiğini toplananlara tatlı seslerle söylerdi. Tabii ki ruhların rolünü şaman oynadı.

Bu "diyalog kısmı"nı bitirdikten sonra oyuun, umumiyetle at derisi olan postta ayağa kalkmağa kalkıştırdı. Çırağı, şaman büyüülü ateşle temizleme hareketlerini şamanın yaptığında oyuun zorla ayağa kalkardı. O sırada oturduğu yeri temizlemeye başlardı. Bu yer yeraltına "çökü-

yor” ve oyunun “her türlü pislik”lerini (örneğin: hâyal kurt ve yılanlar) soktuğu, sonra da, ricası üzerine, “üzerinde otların bittiği” delik oluşuyordu”. “Postu temizleme eylemi şöyle gerçekleştiriliyordu: Şaman tef’e vurup güneşin dolanma istikametine karşı üç kere dönerek efsunlar söyler, müteakiben, omuzları ateşe dönük, at gibi kişneyerek böylece adı geçen pislikleri “delik”e teperdi. Bunu yaptıktan sonra iblisleri barındırmaması, aksine iblislere karşı kendisini savunması için post sahibinin ruhunu çağırırdı. Ruhun “etkinliği”ni ispat etmek isteyerek postu iki def’a “toynakla teper”, üçüncü def’asında ise bunu sırtüstü çevirirdi. Bu hareketlerde, çok eski at kültü ile bağlı olarak, oyunun törenleri at biçimini alarak kutladığı dönemin unutulmuş izlerini bulmaktayız.

Şiirsel çağrı üzerine hastalığa sebep veren ruhun “göründüğünde şaman birden hastanın üzerine atılıp ruhu “avlayarak” onu, oloh denilen ilk durağa yâni oyunun istirahat etmeden katedebildiği mesafeye kadar “salıverirdi”. Ruhun salıverme hareketleri hızlı hareketlerde ve tef’e vuruşlarda ifade ediliyordu. Şaman, Üst Dünya’nın iblisini güneye, Yeraltı Dünyası’nın iblisini ise kuzeye gönderiyordu. İkinci durumda şaman “ruhu avladıktan” sonra kendi ellerini sıkarak etrafında dönerdi. Bu vaziyetteyken şaman, Yeraltı Dünyasına hareket edecek olduğu yere sırtüstü olarak götürülürdü. Fakat önceden kendisinin yedirilmesini isteyince hazır bulunanlar tütünle dolu pipo ve ren kanıyla dolu kabı ona verirlerdi.

O zaman şaman kötü kuvvetleri karşı kendisini koruyacak olan ruhları çağırarak kendi “yoldaşları” olan balık, boğa, ayı derisini ve diğer nesnelere “canlandırıyor”. Bunun için bunların üzerine ren kanının damlalarını dökerek büyümlü cümleler söylerdi. Bu nesnelere içine böylece sokulmuş olan ruhları “Yeraltı Dünyası’na indirirdi”. Aynı zamanda üç def’a dalgıç kuşu sesini çıkararak başını kuzeye dönüp yerde serilmiş olan siyah kumaş üzerine yüzükoyun düşerdi. Ruhlar birinci “oloh”a (durağa) gelir gelmez oyun bunları oraya bırakıyordu. Bunu yaptıktan sonra oyun ayağa kalkamıyacak kadar bitkindi.

Fakat hastalığa sebep veren ruh hiç taviz vermek istemeyerek kendisini öven nutuk söylerdi. Böylelikle, hastalığa sebep veren ruhun rolünü oynayan şaman ile ruhun gidip hastayı rahat bırakmasını yalvaran çırağı arasında diyalog kuruluyordu. Sonunda ikisi anlaşmaya başlıyordu. Ruh gökten geldiyse, at, koyun veya “nefesi sıcak” diğer hayvan kurbanını, Yeraltına gidecek olursa sığır kurbanını istedi.

Kurbanın aynı akşam kesildiği takdirde ruh bunun üzerine (aslında kurban ruhunun üzerine) binerek oturduğu yere gidiyordu. Aksi hâlde

şaman önceden ruhu “salıverir”, sonra da kurbanın ruhunu anlaşılan yere götürürdü. Bütün bu olaylar, sembolleri seyirciler için bariz olan oyunculukla vurgulandı.

Dalgıç kuşu sesi eşliğinde “ölüm okyanusuna dalma” olayı Yeraltı Dünyası’na yolculuğu gösteriyordu. Duraklarda oyuun, kendi vazifesini kolaylaştırmaları için Yeraltı ruhlarını ikna ederdi. Üçüncü oloh’a varınca iblis tarafından kaçırılan hastanın ruhunu yardımcılarına gösterebilirdi.. Bundan sonra bu ruhu kulağının içine koyardı. Şamanın olohta bulunan tanrı veya ruhla konuştuğu duraklarda susan tef oloh’lar arasında çeşit çeşit sesler çıkarıyordu. “At üzerinde” yola devam edebilmesi için beşinci durakta çırak tefi oyuuna verirdi. Dönüş yolunda şaman güneye veya güneydoğuya döner, atın hızlı gidişini taklit ederek ruhu kuşa benzeterek şarkı söylerdi. “Dönüş sırasından söylenen türküler seyirciler tarafından ahenkle tekrarlanırdı.

“Dönüş”ten sonra şaman ruhu kulaktan silkip gerekli büyü yaparak bundan böyle iyileşebilen hastaya “aşılardı”. Bunu yaptıktan sonra çeşitli mucizeler gösterirdi. Örneğin, kendi kafasını “kesip” yanına koyardı. “Gösteri”nin bu aşamasında oyuun Keeleeni adını taşıyan ruhu kendisine tecessüm ettirdi. Bu kategoriye ait olan ruhlar -gerek kadın gerekse de erkek cinsiyetinden- sefil, topal, kekeleyen “pis başlı, dağınık kuyruklu” ruhlardı. Ruhların adına şaman, olumsuz cevaplar vermeli oldukları açık saçık sorular seyircilere sorardı.

Daha doğrusu, şamanların, herkesi güldüren sahneleri oynamayı sevdiğlerini söylüeyebiliriz. Örneğin, Yakut oyuunları Kalyamya adlı Şehvet Ruhunu gösterirlerdi. Bu ruhun sırf görünmesi “seyirci”lerin kasıklarını gülmekten çatlatırdı. Seyirciler nerden geldiğini Kalyamya’ya sorunca o tamamen akılsızca cevaplar verip soranı gülmeye kışkırtıcı sorular soruyordu. Çeşitli ön “diyalog”lardan sonra burada güzel kızların olup olmadığını sorusunu sorarak kimliğini belirtirdi. Olumlu cevap aldıysa Şehvet Ruhu kendisini süsler, yaltaklanarak dalkavukluk yapıyordu.

Ailesini terketmek istemeyen ruhun Ölüler Katı’na uğurlanmasıyla ilgili olarak neşeli olaylar da sözkonusudur. Bu kadar inatçı bir ruh oba da yaramazlık yapabilir. Akrabaları da şamandan yardım istiyorlar. Sonunda, pazarlık yaptıktan sonra ruh bu dünyayı terketmeğe razı olunca şaman onu uzun, engellerle dolu yoldan geçiriyor. Yolculuk ayrıntılı anlatılıyor; hedefe nihayet ulaştıkları zaman şaşakalıyorlar. Ölüler Dünyası’na yerleşip oturan ruhlar yeni ruhu kabül etmek niyetinde değiller. Şaman yalvarıyor, yakarıyor, izah ediyor-hepsi boşuna. Dua bile yardımcı olmadığında ruhlara votka ikram ediyor. Onlar ikramını reddetmiyor; seans yavaş yavaş grotesk niteliğine bürünüyor. Ruhlar tatlı tatlı heyecan-

lanıp kavga ediyor, barışıyor-ki bunları şaman titizlikle oynuyor-hepsi birden falso yaparak türkü söylemeğe başlıyorlar. Böylece "yeni"si candan kabûl ediliyor.

Ayin'in ("mystery") sonunda şaman çeşitli kehanetlerde bulunuyor, ayin ise yardımcı ruhları kendi ikametgâhlarına taşıma töreniyle sonuçlanır. Önce ruhlar ateş içine atılan yemek lokmaları ve at kılı demetleriyle ağırlanır, sonra da obadaki deliklerden dışarıya üflenir.

Genellikle "iyileştirme ayini" akşamdan sabaha kadar, aşırı, zor durumlarda ise iki gece sürerdi. Sırf ön kısım (yâni ruhlar çağırma ve teşhis koyma) iki-üç saat devam ederdi. "Sanatçı", çırağı, seyircilerden seçilen yardımcılar ve yurttakilerin katkısıyla oynadı. Koro rolünü üstlenen seyirciler "gösterinin duygusal ortak yaratıcıları" olarak nitelenebilir.

Teften çıkarılan çeşitli ritim ile sesler, içinde oturan ruhların konuşmasını dile getiren ve giysi üzerine asılan madeni ve kemik tokaların tıngırtısı, gök gürültü rüzgâr ve yağmur sesleri, kanat çırpma sesi, toynak patırtısı, kükreme, horlama, kişneme sesleri olmak üzere oyunun tarafından en sık uygulanan "seslendirme" tipidir. Oyun sırasında da havaya yükselme olayları, telekinezi olayları, vantrilokluk ve diğer "sihirli" hokkabazlıklar gösterilirdi. İblislerle mücadeleyi yansıtan şaşırtıcı, alışılmamış hoplama, hareket, jest ile yüz buruşturmalar saatlerce süren gösterinin değerini artırır.

Hastanın ruhunu kaçıran hastalığa sebep veren iblisle mücadele sırasında şaman yere düşüyor, çırpınıyor, acayip haykırışlar çıkarıyor, ağzından salya akıtıyor, nihayet kendisinden geçiyordu. Herkes bu durumu beklerdi. Kendine geldikten sonra oyunun gördüklerini anlatıyordu, vecde gelme olayı ise şamanın öbür dünyadaki maceralarını doğruluyordu. En ufak ayrıntısına kadar hazırlanan "sahne hareketleri" seyircileri öylesine etkiliyordu ki kendileri vecit hâline geliyorlardı.

Tüm şaman seanslarda olduğu gibi "iyileştirme ayini"nin de ancak genel çizgileri tekrarlanırdı. Muhtevasında "ferdî sipariş"ler her def'asında gözönüne alınırdı. Diyaloglar, şamanın hangi hastalığın ruhuyla uğraştığına, hastanın kim olduğuna, soyu ile özgeçmişinin nasıl olduğuna, ruhlardan hangisinin kendisine kötülük yapabildiğine vb. bağlı olarak değişirdi. Hasta ile ailesi için oyunun ruhlarla diyalogu inandırıcı olmalı, dolayısıyla diyaloglarda gerçekte olupbitenler uygulanmalıydı.

Eskiden düşünüldüğü gibi gerçek şaman seansı sâdece vecde yönelen çılgınca bir dans değil, bazen dehşetle dolu bazen grotesk nitelikli, gelenek neticesinde şekillenmiş olan geleneğe uygun bir düzene göre cereyan eden birçok perdeli gösteri idi. Aksiyon seyrinde dans ayininin

("mystery") dramtizminin önemli unsurlarından biriydi, çünkü şamanın ne yaptığını, nerde bulunduğunu, bir gökten öbür göğe hareket edip etmediğini, Yeraltı Dünyası'ndan insan dünyası olan Orta Dünya'ya dönüp dönmediğini, belirli göğe veya Yeraltına hakim olan tanrılarla mücadele edip etmediğini veya şakalaşıp şakalaşmadığını bildirirdi. Dünyaötesi gökler çok, sayısı ise şamanizmin yerli "türü"ne bağlıdır. Ancak şamanın plânladığı veya seyircilerin beklediği zaman dans vecde götürürdü.

Sık sık gayet uzun şiir biçiminde olan efsun, ilâhi ile münacaatlar, çeşit çeşit huylu tanrıları anlatan renkli hikâyeler, seyircilerin gözönüne değişik dünya sererek düşgücünü esinlerdi. Obadaki loşluk rengârenk ateşlerin birdenbire fişkırması olağanüstü, ürkütücü olayları bekleme havasını kuvvetlendirirdi. Fakat "sahne"de cereyan eden her türlü gerilim ile kavgalar şaman tarafından büyük beceriyle kaldırılırdı. Oyunun insanüstü GÜC'ü fevkalâde cazipti. Üstelik çeşitli olgular, örneğin hastanın iyileşmesi, bu gücü teyit ediyordu. Bugünlerde, oyun-oyuncunun sırf kendisini yönetmediği, gösterinin tümünün yapımcısı olduğu düşüncesine kapılmaktayız.

Sanatçı seyircilerle teması yitirmedi. Seyirciler, "uçmaması" için onu tutar, bazı nesnelere kendine verir ve aracılığıyla yakınlarının ruhlarıyla konuşurlardı. Böylelikle "şaman tiyatrosu"nda "çevredeki seyirci" ile "sahnedeki" oyuncu, yaşayan ile ölümler dünyası, gerçek ile metafizik arasındaki sınır silinip kayboluyordu. Zaman ve mekân sınırları da mevcut değildi. Şaman, hem oba içinde hem de "yedinci gök"te, yurt içinde hem de uçurumun kenarında, hem oba içinde ve üzerinden geçerek ruhu Ölümler Diyarı'na götürdüğü tenha bir yerde aynı anda bulunuyordu. Şaman yolculuğunun belirli sahne ile aşamaları, kabile mensuplarından birinin siparişi üzerine yapılıp yapılmaması, bitkilerin büyüme dönemleri ve sürülerin çiftleşmesiyle ilgili merasim vesilesiyle olmak üzere törenin amaçlarıyla bağlıydı.

Kendi tanrısına, yardımcı ruhuna epifanisi giysi olan hayvan-anasına sahip olduğundan her şamanın belirli karakter rolü vardı. Giysinin üzerine giyinmesi, şamanın kutsal hayvan-anaya dönüştüğünün anlamına geldiğini böylece şamanı kendisi tanrı olduğunu hatırlatalım. Taygalar (Sibirya ormanı) hayvan ile kuşlarla zengindir, dolayısıyla ne kadar şaman varsa o kadar şaman rolü var. Burada şu en cazip totemlerle ilgili roller sıralamakla yetinelim: doğan, puhu kuşu, kartal, ren geyiği, vaşak, ayı rolü. Ayrıca, şamanın oynayacak olduğu roller, yerel inançlar takımı, soy, boy, kabilenin tarihi ile geleneği, mevsim ve arazi topografik şekli vs. ile de bağlı olup değişir. Bu şartlarda oyuncular okulu olarak şamanizm gerek "ifade araçları" gerekse de "teorik hazırlık" alanında yaratıcı şahsiyetlerin şekillendirilmesine ağırlık vermelidir. Konuyu basitleştirerek şöyle diyebiliriz: Her şaman, kendi rolünü hayatı boyunca fakat her def'asında değişik bir şekilde oynayan bir TİP (karakter)dir.

II

“Hastaları iyileştirme ayini” Sibiryâ şamanlarının çeşitli eylemleri arasında ufak bir kısım oluşturur. Genellikle bu ayin, kalabalık olmayan “seyirci”lerin gözönünde “kapalı mekân”da -yâni dar çevrede- gelişirdi. Türk şamanizminin özü hakkındaki temel bilgiler verilmeksizin bu ayinin yeniden yapılanması denense bile muallâkta kalacak. Gösterinin sığdırılması gerektiği süre, “sahne eylemleri”nin mümkün olduğu kadar en konsantre biçimde olmasına yolaçıyordu. Bu eksikliği kısmen de olsa telâfi etmek için Yakutların yakın akrabası olan kabilelerin oturduğu Altay’a kadar -yâni tâ güneye kadar- gitmek gerek. Çünkü Altay Misyonu’nda bugüne kadar muhafaza edilmiş olan ve 19. yüzyılın kırk senelerinde kaydedilen oldukça geniş ayin kaydı mevcuttur. Bu Kayıt 1870 yılında W.I. Wierbicki tarafından Tomsk Gazetesi’nde yayımlanmıştı W.W. Radloff tarafından ise hazırlanıp yayınlanmıştı. Bu bilgin, kendi redaksiyonundan yararlandığımız ve orijinal olarak kaydedilen ilâhileri Rusçaya çevirmişti. Çalışmaları sâyesinde bugün, “Yıldızlarüstü gökte ikamet eden” Bay Ülgen’e kurban kesme töreni vesilesiyle düzenlenmiş olan “çok perdeli açık hava gösteri”sini gözümüzde canlandırabiliyoruz.

Bu tür törenler umumiyetle üç akşam sürer. Bunların masrafları soyun reisi tarafından karşılanır, amacı ise salgın, musibet gibi önemli tehditleri gidermektir. Ayinler (“mystery”), huş korusunda, kam (şaman) tarafından seçilen orman açıklığında düzenlenir. Önceden, kam uğursuzluğun sebebini kendi ruhlarından öğrenip ikramda bulunan kişinin sahip olduğu sürüden hangi adanın seçilmesi gerektiğini ayrıntılı olarak anlatıyor. Ülgen’in hoşuna gittiği için rengi açık kıllı at olmalı, anlattığımız durumda ise boz at kurban olacak.

BİRİNCİ AKŞAM (Birinci Perdeye)- “sahne mekânı düzenleme” olayı ile başlıyor. Törene katılanlar (sâdece erkekler) ormaniçi açıklıkta yeni oba kuruyor, üzerine keçe ile halılar seriyorlar, Oba ortasına yaprakları bol huş ağacını dikip toprak içine kazarak ucunu duman deliğinden geçirdikten sonra üst dallarından birine “bayrak” asıyorlar. Huş ağacının alt dalları gövdeye yakın bir yerde kesilir. Bu durumda artık gövde değil, bu, Alt, Orta ve Üst olmak üzere üç dünyayı birleştiren Dünya Direği (axis mundi)dir. Şimdi gövde üzerinde dokuz derin kesik yapılıyor. Bu kesiklere TAPTI (merdiven) huş ağacına ise TOLU denir.

Bu süslü obanın kapısı doğuya bakar. Direk ile huş ağacı kabuğundan yapılan, ağılı simgeleyen ve kapağa dönük yanı açık kalan parmaklık dikilir. Bu yerde, üzerine at kılından yapılan kement bağlanan bir huş direk dikilir. Sonra at sürüsünden seçilen boz at kam tarafından “kap deneyi”ne tabi tutuluyor: Ürkümüş atın sırtına yerleştirilmiş olan ahşap kap, açık kısmı yukarıya doğru olarak düşerse iyi belirti sayılır. Bu durumda

kurban doğru seçilmiştir. Kabın dibi yukarıya dönükse boz at sürüye geri gönderilir.

Sonra uzun dizginli bir gem hayvana vurulur. Şaman tarafından seçilen Baştutkan (yanı başı tutan) adlı bir erkek dizginlerden tutacak. Bu erkek bütün törene katılır. O sırada şaman atın yanına gelerek huş dalıyla sırtına vuruyor. Bu sûrette Ülgen'e uçması için boz atın canını ürkütüyor, peşinden ise Baştutkan'ın canını gönderiyor. Can gönderme eylemi atın hâlini bozmuyor, çünkü at ile insanın üçer canı var. İnsanın canı ile atın canının, Tanrıya ulaşan yolu beraber takip etmesi gerektiği Altaylılar için gayet açıktı.

Kurban olan hayvanın ruhuna PURA diye özel ad takılır. Bundan böyle bu tür ruh için bu ad kullanılacak.

Canın ikisi göğe doğru uçarken kam, "tol"un (huş ağacı) yanında ateş yakıldığı ve ardıç dallarının ateş üzerine atıldığı obanın içine giriyor. Kam tef'i dumanlıyor, ateş yanında yere oturup kendisine yardım edecek ruhları tef'in içine çağırıyor. Her çağrı üzerine "aa kam ay" (buradayım, kam) biçiminde cevap alarak tef'in dışı doğru eğiltmesiyle ruhun tef'in içine kabul edildiğini gösteriyor. Ruhlar sükün ettikçe tef'in daha ağır olduğu şaman tarafından gösteriliyor. Burada, Kergidey adındaki Ülgen oğluna hitap edilen müteaddit ilâhi ile münacatlardan birkaç satır örnek olarak aktarmak istiyorum.

.....

Ey gözüm ki görebileyim!

Ey elim ki tutabileyim!

Ey ayağım ki hızlı gidebileyim!

Ey toynağım eğer sendelersem

Çala çala sağ elime gel!

.....

Şimdi de Yıldızlarüstü Hükümdarın müteaddit oğullarından birini çağıran birkaç mısrai da sunalım:

Sarı kamış saplı olan

Boz ata binen,

Sarı ipek dizginler ellerinde tutan

Sarı ipekten kürke sahip,

Ey Ülgen oğlu Kan Kartuş!

Çala çala sağ elime gel!

Tanrı ile ruhların hepsini tef'in içine girer girmez, Şaman ağır adımlarla obadan çıkıyor. Daha önce, obanın yakınına kazı andıran ve yara-

maz bez ile kuru ottan yapılan bir nesne yerleştirildi. Şaman kaza binip el sallıya sallıya yüksek sesle türkü söylüyerek "göge doğru açar". "Uçuş" sırasında kanatlı binek hayvanıyla konuşuyor. Kam tarafından verilen ve bize aktüel durumu anlatan birkaç emir aşağıda belirteceğim. Kaz "Ungay gak gak" diye sesler çıkararak bu emirlere başeğiyor.

.....

Beyaz gökyüzünün altına! Beyaz bulutun üstüne!

Mor gökyüzünün altına! Mor bulutun üstüne!

Gökyüzüne kadar uç kuşum!

.....

Altın parmağı sağlamlaştırın!

Altın kementi tutun!

Ay'ın genişliğine!

Beyaz Süt Gölü'ne bakın!

Günün uzunluğuna bakın!....

Şaman, kaz rolünü oynayarak kendisine itaatlı olacağını söylerken PURA kişnemeye başlıyor. Demek ki yakınlardaymış. Uygun olmayan bir yerde miymiş, acaba? Her nasılsa kam onu kaz sırtında oturarak kovalıyor. Sonunda Pura yere konuyor, bir an sonra ise kam "yere iniyor". Kazı bırakıp kaçan Pura'nın peşinden koşuyor. Kamın ardından ise obadakiler obadan ay hay! ay hay! diye bağıra bağıra koşarak çıkıyor, kovalamacaya katılıyorlar. Nihayet Pura'yı, yukarıda tasvir edilen ağılda kapatmayı başarıyorlar. Bu anda, kementli huş değneğinin obanın girişinde bulunduğunu hatırlatmak gerek. Bu değnek Pura'nın bekçisi'ni (Pura Sakçı) sembolize eder. Kam,

Altın kement alın! hay hay hay...

Dizginleri çalkalayın! hay hay hay

Altın gem vurun! hay hay hay...

diye emir verir gibi bağırarak acele acele yurda doğru koşuyor. Katılanlardan birinin yakalaması gerektiği tef'i sağ omuzunun üzerinden atıyor. Sağ elinde, kam ORBU, yâni, özel olarak şekillendirilen bir çubuk tutuyor, sol eliyle kement atıyor. Bu hareketler, PURA'yı yakaladığının anlamına gelir. Şimdi kenetle yakalanan atın acıklı kişnemesini taklit ediyor. Yere düşerek çırpınıyor da inliyor. Tef'i yakalayacak olan adam bunu yakalamadıysa, boz atın ruhunun sıyrılıp kaçtığının anlamına geliyor. Bu durumda Pura yakalama olayını tekrarlamak gerek.

Bu sefer Pura yakalanmıştır. Kam, Pura Sakçı'ya başta olmak üzere görünmeyen hizmetçilerine:

Üzerine altın eyer vurun!

Altın kuskunu bağlayın!

Altın kolanını iyice sıkın!

diye buyurarak Pura'yı ardıc dumamıyla tütsüleyerek

*Alas, alas, alas, ey Boz At!
Ey, Bay Ülgen'e kurban
Ey, hikmetle dolu Ülgen'e kurban!
Alas, alas, alas!*

diye ağır, ritmik olarak söylüyor. Kendisine hizmet vermiş olan kazı serbest bırakıyor. Kazı, kendi cıyakcısı, tüm kaz, kuş ve insanların annesi ünvanlarıyla adlandırarak onu mübarek kılar. Yem aramak için Sürö dağına, içecek almak için Beyaz Süt Gölü'ne gitmesini tavsiye ederek insanların arasında kalmasını arz ediyor. Tef'in gökyüzüne doğru kaldırılışı, orbu'nun kuvvetli vuruşları ve uygun bağırışlar kazın nasıl uçup gittiğini gösterir.

Kurban hayvanının ruhu obaya döndüğüne göre şaman toplananlar yardımıyla boz atı ıssız bir yere götürerek nutuk söylercesine şunları diyor:

*Baş tepemle seni destekliyeyim,
Omuzlarımla seni savunayım,
Ey mübarek tay!
Ben kam, seni kurban edeyim...*

.....
*Dokuzuncu göğe kadar yüksel!
Beyaz çadırın yanına
Bay Ülgen'in Beyaz Çadırı'nın yanına
hafif hafif in!
Yaklaş da şahlan,
Sağ gözüyle sana baksın!
Sağ eline yanaş
Bize de uğurlu haber getir...*

Şimdi kurban kesme töreni âdet edinilmiş şekilde başlıyor. Bu büyük hassasiyeti gerektiren uzun bir süreçtir. Kurban kesme sırasında hiç kan damlası yerüstüne dökülemez, hayvan gövdesinin tam olarak çıkarılması gerekir, başı ile ayakların dizlere kadarki kısmı deri içine bırakılır. Bu şekilde soyulmuş olan deriden, gökyüzüne uçan kurbanın simgesi olan BAYDARA teşekkül edecek. Hayvan gövdesinin bölündüğü zaman kemiklerden hiçbiri ne kaybolmamalı ne de zedelenmemeli, çünkü kemikler titizlikle "gömülecek". Bu tür âdetler, hem insanların hem de hayvanların kemiklerden yeniden doğduğu inancına bağlıdır. Ayın sırasında yenen kurban eti geleneksel bir şekilde bölünür, pişirilmesi ise (tuzsuz olarak!) kadınlara düşecektir.

Kamın başkanlığıyla soydaşlarının katıldıkları sürece eşlik eden ey-lemelerin şüphesizce tiyatrolaştırılmasına rağmen bu Birinci Perde'nin "sahne"lerini anlatmadan geçiyorum.

İKİNCİ PERDE, kamın, Işınsal Dünya Yaradanı Bay Ülgen'le konuşacağı müddette gerçekleştirilen "büyük kamlama" olayını kapsar. Kamın göğe yolculuğunun seyri aşağıda tasvir edilmiştir.

Alaca karanlıkta, kam, ateşin yandığı obanın içine giriyor. Kam sonunun şaman *GÜCÜNÜ* tecessüm ettiren tef ruhunu et lokmasıyla ağırladıktan sonra törenin evsahipliğini yapan kişinin soy gücünü temsil eden ateş ruhuna da ikramda bulunuyor. Anılan ruhlar, büyük önemini gösteren "kam" yâni "han", "kağan", ünvanını taşırlar.

*Bunu (yemeği) kabûl et, ey kayra Kan!
Ey ateşin otuz başlı
Ey kırk gözlü kızlar anası...*

diye başlıyor. Kayra Kan'a ikramda bulunarak bir kimseye verircesine kabı yukarı kaldırıyor, ağızlarından ise toplanan misafirleri sayar gibi sesler çıkarıyor. Sonra, leğendeki etleri doğrayarak toplananlara dağıtıyor, bunlar et lokmalarını oburca yutuyor. Yemeğin tadını çıkararak insanlar, ikram edilen yemeği sömüren ruhları simgelerler.

Kam, yurt önünde çekilmiş olan ve kurdelâlarla süslü ipe dokuz tane bez asıyor. Bunlar, evsahibinin Ülgen'e adadığı hediyelerdir. Kam bezleri ardıç dumanyıyla tütsüleyip her mısradan sonra "alas alas" kelimelerini tekrarlıyor:

.....
*Atın taşıyamayacağı giysiler,
İnsanın taşıyamayacağı giysiler,
Üç yakalı giysiler
Atının çaprağı için giysiler...
Ey hükümdarımız Ülgen, neşelisin.*
.....

Ülgen'in muhteşem kurbanı sevindiğinde kam şaman giysisi giyiyor, çalgı dumanlar içinde kayboluncaya kadar tef'i ateşin üstünde susarak tutuyor. Sonra, sıraya oturuyor, orbuyla yavaşça, ritmik olarak vuruyor ve girişlerini uygun bir şekilde göstererek tef'in içine giren ruhlar çağırıyor.

İlk önce kam Yalık Kan'ı çağırıyor, çünkü bu ruh kendisine yardım etmeseydi Ülgen'e ulaşması mümkün olamazdı. Sonra artık tanıdığımız Kayır Kan ile birkaç gök hanlarını çağırıyor. Onların şerefine söylenen

ilâhiler çok uzun olur, çünkü bunlarda çağrılan ruhun yetkileri, ika-
metgâhı ve buna benzer "hüviyet"lerinden bahsedilir. İlâhilerin sonunda
şu çağrı yer alır:

.....
Duamı dinle!
Nice huzurlu günler ver!
Uyku, uzun geceler getir!
Binlerce eve huzur ver!

.....
orbu'yu oynatarak tef'e vuran
elime gel.

Bu anda evsahibi şamanın yanına geliyor. Kam ayağa kalkıp kendisi
ile tef arasında bulunacak şekilde evsahibini kucaklıyor. Değnekle hafifçe
vura vura şunları söylüyor:

Ata bin! Bizi güt!
Uçurumda kalma!
Evin kapısını aç.
Sağ dizine yaslan,
Kamçuma yaslan
Dişim senin için kurtuluş olsun
Dilimle konuş!

Meğerse evsahibi "hedef"e ulaşmış, zirâ kam onu bırakıyor. "Sağ
elin tarafındaki dokuz kız", "sol elin tarafındaki yedi kız" ve "bulut yelesi
PURA KAM"ı sıralıyarak Ülgen'e karısına ve kalabalık ailesine de hitap
ediyor. Bundan sonra yine sıraya oturup altı kademeli ruh ile tanrıları
tef'e çağırıyor, çünkü onların yardımı olmaksızın göklere ulaşması müm-
kün olamayacak. Bazı çağrılar çok uzun, çağrılan ilahî yaratıkların sayısı
ise büyüktür, bunun içindir Altay ruhunun örneğiyle yetineyim:

Ey Altay Kan, kadir hükümdar
Üzerinde gümüş çanlarla süslenmiş...

.....
Sen ki Kırkları yağmaladın,
Sen ki demir boyunduruğu deldin,
Babamız Altay Kan!
At seni taşımaya cesaret edemez...

.....
Şarkı söyleye söyleye bana yardım etsene!

Sonunda kam MERKÛT adını taşıyan ve “demir gagalı, hilâle benzeyen bakır pençeli, yelpaze gibi uzun kuyruklu” gök kartallarına hitap ediyor. Merküt’ün “sol kanadı ayı, sağ kanadı ise güneşi perdeliyor”. Şiirin sonunda şu çağrışı buluyoruz:

*Ey Dokuz Kartal annesi
ki Yayık üzerinden uçarken
yolu şaşırmasın.
Ey sen ki Edil üzerinden
uçar yorulmazsın.
Türkü söyleyerek gel bana.
Oynayarak sağ gözüme yanaş,
Sağ omuzuma kon ey ana!*

Çağrılan “Kartallar Annesi” kagak kak kak kam ay diye bağıarak büyük ağırlığını duyan kamın omuzlarına konuyor.

Bu anda kam evsahibinin soyuna bakan ruhlara hitap ediyor. Ne kadar çok ruh ve ilâhi yaratık tef’in içine giriyorsa, kam tef’e o kadar kuvvetli vuruyor. Çalgı öylesine “yükli”dür, ki kam bunu zorla elinde tutuyor. Nihayet sıradan kalkıp huş ağacının (tolu’nun) etrafında birkaç def’a doluyor, kapiya doğru gidiyor, durup kapı hamisi olan ruha hitap ediyor, dize çöküp başını derin derin eğerek tef’in kasnağını dizine dayandırıyor. Tef’i sallandırmak amacıyla orbuyu geri ileri dolaştırarak tef zarına hafifçe vuruyor. Dua edercesine sessizce söyleyerek nasihat istiyor:

*Seni, seni-akıllı evsahibi,
Beni beni-ahmak hizmetçinim!*

.....

*Hangi Hükümdara dua edeyim
Büyüklerden kiminden istirham edeyim
diye nasihat isteyen kulum ben
Ey tüm hükümdarların hizmetçisi,
Ey beylerin beyi,
Bana elçini salıver,
Bana yol gösterin...*

Sesini değiştirerek “Kapı Bekçisi” olarak şu cevabı veriyor:

*Pırkan tanrıya yakın ol!
Pırkan tanrıya yalvar!
Bu hükümdarın buyruklarını
Alçak gönüllülükle yerine getir...*

Memnun kam ayağa kalkıyor, tef'in kasnağını göğsüne dayandırarak bu vaziyette üç def'a başını eğerek şunları söylüyor:

*Ey muhteşem Pırkan Tengri!
Üç def'a sana yalvardım,
Bana iyi söz söyle.
Dizinle beni destekle!*

Yine üç def'a başını eğerek Kapı Bekçisi'ne alçak gönüllü olarak hitap ediyor:

*Bakır kılıca dokunarak
Kapının yanında nöbet bekle!
Bakır silâhı sıkı tut!
İblis gelirse kov onu!
Lânetli iblis hiçbir şey öğrenmesin!
İçi pis olan buraya gelmesin!
Ar mekâna girmesin!
Buraya gelmesine müsaade etme!*

Kam başını hafifçe eğiyor. Birdenbire, tef'i yukarı kaldırarak obanın ortasına hızlı hızlı çıkıyor. Tef zarına heyecanla vurarak öbür eliyle tef'e bağlanan tokaları tıngırdatıyor. Çıkarılan seslere vücudun üst kısmının kıvrınması ile anlaşılmaz mırıldanışlar eşlik ediyor. Evsahibinin taptı'ya yaklaştığında kam ona değnekle hafifçe vuruyor ve omuzlarından bir şey kazınır gibi orbu'nun geniş yüzeyini evsahibinin omuzlarından ileri geri geçiriyor. Bu eylem evsahibinin canının temizlendiğini gösterir, çünkü Altaylı'lara göre can omuza, daha doğrusu sırtta yerleşiktir. Böylece arındırılmış olan cana Yeraltı Tanrısı Erlik artık hakim olamaz. Bu hareketlere eşlik eden ilâhinin son mısraları şu:

.....
*Altmış yıl boyunca geri dönme.
Yetmiş yıl boyunca uzaklarda kal.
Atılan oku götürüver.
Nehrin akımından daha hızlı götürüver!*

O anda kam, Pırkan Tengri adına ve ruhların yardımıyla insanları kötü güçlerin getirebildiği musibet ile dertlerden kurtarmak için soyun her mensubunu sırayla kucaklıyor. Arındırılmış hâle gelen soy mensupları kendi yerlerine dönüyorlar, kam ise "insanların üzerinden çıkarılan kötülüğü"nü kovmak amacıyla kapıya doğru koşuyor. Bu hareketler uygun türküler eşliğinde gerçekleştirilir. Adı geçen hareketleri yaptıktan sonra kam evsahibine yine hitap ediyor. Tef'e hafifçe vurarak evsahibinin belkemiğine girmesi için "at başına benziyen altın gücü" ve "koyun başına

benziyen bakır gücü" çağırıyor. Sonra, soy gücünü kulağın içine girmeğe zorlamak maksadıyla tef'i evsahibinin kulağına yaklaştırarak birkaç def'a tef zarına kuvvetlice vuruyor. Kamın istedikleri gerçekleşince evsahibi şamanın kehanetlerini iyice işitip uygun bir şekilde anlayabilecek. Sonra kam obadakilerin hepsine sırayla yanaşarak bunların üzerine kalpak ve zincirden örülmüş zırhı geçirir gibi hareketler yapıyor. Sonra tolu'ya yanaşıp huş ağacının altından tef ile orbu vasıtasıyla bir şey çıkarıncasına eğiliyor. Bütün bu hareketleri olağanüstü hız ile hassasiyetle yapıyor. Aynı zamanda tef'e vurarak yüksek sesle bağırıyor.

O anda çocuk ile korkak insanlar yurdu terk ediyorlar. Kam, büyük heyecan içinde, yolunda buldukları zaman seyircileri döverek tekme atarak çılgın çılgın zıplıyor. Ansızın huş ağacının gövdesine sarılıyor, taptı'nın birinci basamağına ayağını koyuyor, tef'i yukarı kaldırıyor, orbuyla vuruyor ve herkesin gökyüzüne yükseldiğini anlaması için korkuk gürültü ile tıngırtı içinde "çök çök" diye bağırıyor.

.....

Haydi yukarıya, yükseklere!

Tolu ile tolu taşıyan,

At ile atı güden Baştutkan!

Haydi yukarıya, yükseklere!

.....

Altın yatak, altın değnek-

Haydi yukarıya, yükseklere!

Yerli inançlara göre gökler arasında, sanki bilür veya buzdan yapılmış saydam ve sert bir tabaka var. Buna genellikle "dip" denir. Dolayısıyla kam, taptı'nın birinci basamağından indiğinde aniden yere oturarak boğucu ses çıkararak tef'le yere vuruyor. Çubukla tef zarına basıp üç def'a vuruyor ve yine taptı'yı göstererek "bakın, bakın, deldim!" diye haykırıyor, daha derin vecde gelerek huş ağacı ile ateş etrafında dolanıyor. Böylece kam, gökyüzüne ulaştığının sevincini dile getiriyor; durumun korkunçluğunu seyircilere iletmek için tef'e vurarak "Şagarbata, Şagarbata!" diye haykırıyor.

Bir müddet sonra çaprakla örtülü sıraya doğru koşup geliyor, dolayısıyla normal sıra değil, Boz At'ın Pura adlı ruhu olduğunun neticesine varılır. Kam üzerine binip "Ayhay, Şagarbata" diye korkutucu sesle haykırarak aya kadar ulaştığını belirtiyor. Vecdi gittikçe artıyor, zıplamaları daha çılgın oluyor, tef daha çok gürüyor. Bu durum, kamın ikinci göğe gitmekte olduğunu gösteriyor. "Yol"da Pura'yla şöyle konuşuyor:

.....
 Aydın göğe yüzünü çevir,
 Şimşek çakar, yıldırım gürlerken,
 Ayakların oynasın.
 Dörtnala, dörtnala,
 Gökler Hükümdarı, Pırkan'ın Babası olan
 Ülgen'in huzuruna koş! doludizgin, dörtnala!

Başutkan rolünde şöyle diyor:

Ülgen'e giden yol zor, oho, oho,

Kam,

*Ey Pura,dizginleri at,
 Gemi ata sıkı vurma!*

Pura ile Başutkan'ı dürterek kam taptı etrafında koşarak dolanırken birden duruyor ve ayağını ikinci kişiye basıyor. Yukarıda anlatılan eylemleri (yani birinci göğe ulaştığı ve sert dibini deldiğinde yapılan hareketler) tekrarlıyor. Aynı şekilde -bazı değişiklikler yaparak- müteakip göklere ulaşacak. 3. gökte, uzun yoldan dolayı yorgun Pura bitkin oluyor, bu durumda kam kazı çağırıp Başutkan'ın Pura'yı önden götürmesini emrediyor. bu uçuşun kolay olmadığı, kazın ise kamı "ay yolu"nun gözüktüğü "mavi mekânların tâ içi"ne kadar uçarak götürmesi gerektiği kamın kazla konuşmasını ile jest ve yüz çizgilerinden anlaşılır. Kamın, hatırladığımız gibi önden gönderdiği Pura ile Başutkan'a yaklaştığında kazın Başutkan'la "sohbeti"ni taklit ediyor. Kaz, tolu yanındakileri, "atın yanındakileri", "ip yanındakileri", Pura'yı çevreleyenleri de çağırıyor, çünkü onlar hazır bulunurken yolunun nasıl geçtiğini Başutkan'a sormak istiyor.

Kazın görevini yerine getirdiğinden kam onu serbest bırakarak şöyle söylüyor:

.....
*Süt Gölü'nden içsene,
 Sürö Dağında yemek ara,
 Seni çağırdığımda uçup gel...*

Aynı zamanda kazın uçup gitmesini oynuyor. Sonra tamamen sallana sallana tef'i göğsünün önünde tutarak yüksek sesle, sevinçle

*Atın başını yöneten ey hizmetçi,
 Ses çıkararak sen söyle ayrıca!*

diye haykırıyor. Fakat Baştutkan cevap vererek ağlamaklı bir biçimde cevap veriyor. Vücudu ağrıyor, bir gözü gitti, karısı onu çağırıyor, annesi onu özleyerek ağlıyor vs., bunun içindir ki aile obasına dönmesine izin vermesini "kam babası"ndan istirham ediyor. Buna karşılık veren kam tef'i göğsüne basarak kuvvetlice vurup Baştutkan'ın Ülgen'e doğru derhal gitmesini tehditle dolu sesle emrediyor. Baştutkan, arzetmeğe, ağlayarak yalvarmağa devam ederken Pura'nın toynakları yıprandığı, boynunun yaralarla dolu olduğunu vb. hatırlatıyor. Kam taviz veriyor, yolculuğa ara vererek etrafa bakınıp 3. gökte çok ilginç şeyler görüp işittiğini, karşılaştığı gök şamanının insanları tehdit eden hastalık ile musibetlerden, av, mahsül, hava durumundan vb'den bahsettiğini toplayanlara anlatıyor.

Kam bunları anlatırken Baştutkan ağlamış, dinlenmiş ve Ülgen'in kızlarından biriyle evlenmeğe karar verdiği için yola çıkmak istemiştir. Baştutkan'ın sözlerini Kara Kuş yâni Kartal kesiyor. Dumanın bir aylık yol uzaklığından gözüne girdiğinden piposunu kendisine ödünç vermesini Baştutkan'dan rica ediyor. Şimdilik şamanın oynaması gerektiği birkaç rolün olduğu pipo içme pantonimi yeralıyor. Baştutkan rolünde Kara Kuş'a pipoyu uzatıyor, Kara Kuş rolünde ise piponun her tarafını korka korka inceliyor da piponun elini ısracağından korkarcasına bunu iki parmakla tutuyor. Aniden pipoyu kaldırıp yine inceliyor, at gibi horuldayarak "Ki-gilik" diye bağırıyor, Elinde pipo tutarak Baştutkan'ı canlandırıyor, fakat Kara Kuş'un sesini çıkararak.

.....

*Altın kulaklı kara köpek!
Vay belâ! tel gibi gergin,
burnunu, ağzını yalıyor.
Duyuyor musun, Ey Kara Kuş?
Ben değil, köpek sürüklüyor!
Ki-gilik! Ki-gilik!*

diye şarkı söylüyor. Kam, Baştutkan rolünde tuttuğu pipoyu Kara Kuş olarak buna dokunmayarak içiyor. Birden mu! mu! (sanki yanmış gibi) diye haykırıp pipoyu atıyor.

Beklenmedik bir anda kam taptı'nın 4. basamağına basıyor ve sert dibi deldikten sonra dördüncü göğe ulaşıyor. Ateşin etrafında gururla dolu dolanıyor, gök gürültülerini taklit ederek vahim "Şagarbata!" diye haykırışlar çıkarıyor. Gök ne kadar yüksekse söylenen şarkı o kadar daha uzun, ateş ile tolu'nun etrafında dolanma sayısı o kadar büyüktür.

Dördüncü gökte yeni dert başlıyor. Oradaki hayvanlarla dolu ormanlar Başutkan'ın avlama hevesini uyandırmıştır. Orada oturmak istiyor. Uzaklarda guguk kuşu guk guk ötüyor, Kara Kuş rolündeki kam guguk kuşunu avlamak istiyor. Guguk seslerinin gittikçe yaklaşmasına rağmen Kara Kuş kuşu göremiyor. Etrafına bakınıyor, gözlerini ovarak

*Eyvahlar olsun sana Kara Kuş!
Göğe uçtu mu yeraltına indi mi?*

.....
*Nerde o? Huş ağacında mı
Yapraklar arasında mı
Taptı üzerinde mi?*

diye söylüyor. Kara Kuş guguk kuşunu vurmaya niyetindedir. Kam bu sahneyi şöyle oynuyor: tef zarının gergin üst tabakasını görebilecek şekilde tef'i önünde yatay olarak tutarak nişan almışçasına orbuyu yöneltiyor. Hareketleri hızlı, haykırışı ise ateş sesini taklit ediyor. Bundan hemen sonra ayağıyla beşinci basamağa basıyor.

Ülgen'in huzuruna ulaşılması iradesine bağlı olan "baş yaratan" Yayıçı beşinci gök katına hakimdir. Bunun için kam kuvvetli ruhlar yardıma çağırarak Yayıçı'nın ikametgâhının yanında kendisini beklemeleri için yalvarıyor. Meğerse gök hanları sözlerini dinlemişler, çünkü kam hemen "içeri giriyor" ve ağırbaşlılıkla dolu sesle, çubukla tef'e hafifçe vurarak sessizce söylemeğe başlıyor. Tanrıyı "kirliliği arındıran süt gölü" sıfatıyla niteleyerek sözlerini dinlemesini istihram ediyor. Fakat Yayıçı, kamın obasına küstahça girdiğine kızarak "Adını söyle, yolunu anlat" diye gürliyerek buyuruyor

.....
*Kanatları olan uçar,
Pençeleri olan koşar,
Böcek koku izler,
Sen nerden geldin?*

Ürkmüş kam hızla geri çekiliyor, sonra tevazu içinde küçük küçük adımlarla Yayıçı'ya yaklaşıyor. Başını sayısızca eğerek yalvarışını tekrarlıyor fakat tanrı kızmağa devam ediyor. Ancak üçüncü def'asında Yayıçı rolünü oynayan kam şöyle buyuruyor: sen şamanlığının şeceresini bana anlat bakalım! O zaman kam tefi göğsüne basarak şaman hikayesini uzun uzun anlattıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

*Türkü söylüyerek Ülgen'in huzuruna gidiyorum!
Ey Yayıçı, tef'im kabul et (şaman gücünün sembolü)
Yalvarışımı dinle!*

Yine başını eğiyor ve nihayet Kaykenir ferahlanıyor. Şimdi samimi konuşarak geleceğin ne olacağını anlatıyor, fakat kamın bu kehaneti kimseye tekrarlaması yasaktır. Dolayısıyla Yayıçı-kam diyalogunun bir kısmını anlaşılmasız mırıldanışlar oluşturuyor. Ancak sonunda kam, Yayıçı'nın "Evsahibinin üç oğlu" hakkında neler söylediğini seyircilere aktarıyor. Her tirad "Bu çocuğu yarattım..." sözleriyle başlıyor.

Kam kehanetler anlattığı zaman ilgilenen insanlar şapkalarını tef'in altına atıyorlardı. Her kehanetten sonra kam, hafifçe tef'e orbuyu vurarak kısa bir ara veriyordu. Kehanetler uğursuzsa ilgili insanların şapkaları tef silkelenerak atılırdı. Olumluysa, ilgililer, tef'in içindeki şapkalarını acele acele yakalayarak talih kaçmasın diye bunları sıkı sıkı tutarlardı. Fala bakma olayı sona erdiğinde kam, Yayıçı'nın "kendisine sağ gözüyle bakması"nı yalvararak derin derin başını eğiyor.

O arada Pura dinlendi, içirilmesini istiyor, çünkü güneşli bir vadide bir sulak görmüş. Kam, Başutkan'ın rolünü oynayarak suyla dolu kabı alıp ışıklar çalarak Pura'yı içmeye ikna ediyor. Fakat o naz çekiyor, horluyor, yere uzanıyor, sonunda ise kabı boşaltıyor. Pura rolündeki kam kabı dişlerinin arasına alıp tef'le birlikte yukarı atıyor, Başutkan rolünde işe havada bunu yakalayıp ardıç dumanyıyla tütsülüyor.

Şimdi kam 6. gök katına yükseliyor. Ay-Baba'ya selâm verdikten sonra, kendisini dinlemesini yalvarıyor, üç def'a taptı'nın etrafında dolanıp yüzü doğuya dönük olarak başını eğiyor. Ansızın, koşan tavşanı farkedince hizmetçilerinden Kuruldağı peşinden gönderiyor. Tavşanın aranişi pantomim olarak oynanıyor. Kuruldak tembel olduğu için hizmetçilerinden Kereldey'i gönderiyor. Kereldey Kuruldağı yererek taklit ediyor. Ayrıca, "kuyruğu Arap saçı gibi" olan ve ayaklarını zorla sürüyen Pura'nın görünümüne dikkat ediyor. Birdenbire

*Eye ey ey, İhtiyar baksana!
Tavşan yarmadaki fundalığa saklandı!
Çu-u-uk!*

diye haykırarak Kereldey rolünü oynayan kam orbuyu yukarı atıyor, kişiliği, jest ile sesini değiştirip Kuruldak olarak tavşanı arıyor. Fakat tavşan "üç koru" içinden geçerek kaçıyor ve Kereldey'in kovalamaya katılmasına rağmen kaçmayı başarıyor.

Artık kam 7. gök katına ulaşmayı başarıyor. Tef'i göğsüne imanla sarak dua ile istihramlarını dinlemesini Güneş-Ana'ya arz ediyor.

Çeşitli maceralar yaşayarak türlü türlü sahne ile rolleri oynayarak dua edip mübarek kılarak kehanetler söyleyip birer gökyüzünün diplerini

delerek en sonunda kam dokuzuncu, yâni en yüksek gök katına ulaşıyor. Orada bulunurken yıldızlarüstü gökte oturan Ülgen'e dualarını arzede-biliyor. Tef'i aşağı indirerek buna sessiz sessiz vurarak tevâzu ile başını eğiyor da

*Ya Rabbi! Huzuruna ulaşan üç merdiven var!
Ya Bay Ülgen üç yulkiya sahipsin!
Mavi yamaç göründü,
Mavi gök gözüktü,
Üzerinden mavi bulut geçer,
Mavi göğe ulaşılmaz,
Ulaşılmaz beyaz göğe!
Yüklük yol suya ulaştırır...
Üç def'a yükseltilen Ülgen Baba!
Ay balta senden korkar,
At toynağını kullanan sen,
Bizi gürültüyle çevreleyen insanları
Sen yarattın, ey Ülgen!
Sığır bize sen veriyorsun,
Şefalet kucığına bizi itme,
Kötülükle mücadelemize yardım et,
Şeytana karşı koru bizi,
Pençelerine kaptırma bizi
Yıldızlarla dolu göğü binlerce binlerce
binlerce def'a döndüren sensin,
Günahlarımı bağışla...*

şeklindeki dua okuyor. Kam, kurbanın kabûl edilip edilmediğini, tanrının diğer hangi kurbanları beklediğini Ülgen'den öğreniyor. Tanrı da soy ve kabile için "en önemli" hususları kamla görüşüyor. Görüşme bittiğinde kam derin vecde gelerek yere düşüyor. Başutkan yanına gelip ellerinden tef ile orbu'yu alıyor, kam ise tef çalar gibi parmaklarını oynatarak sessiz sessiz "aaa", "uuu" diye mırıldanıyor. Sonunda susup ölü gibi yerde yatıyor. Bir müddet sonra kam uyanıp gözlerini ovuyor, saçlarını düzeltiyor, döktüğü terden ıslak gömleği burup sıkıyor. Gözlerini herkese dikerek yurttakilerle selâmlaşıyor. Kendi hemşerilerine, yeryüzüne "dönmüştür artık".

Bu noktada, büyük kamlamanın "ikinci perdesi" yâni asıl ayin (mystery) bitiyor. Üçüncü gün ufak et ve içeceklerden yapılan kurbanlar adanmakla geçirilir. Akşamüstü büyük bir içki âlemi yapılır. Toplananlar büyük miktarda et yer, kırmız (bu durumda kırmız kutsal bir içki sayılır) ve araka adını taşıyan sütlü votka içerler. Bu şölen daha önce hazırlanmıştı, fakat ancak o zaman, yâni kurban etinin yenmesinden sonra,

yenip içilebilir, çeşitli oyun ile eğlenceler ve spor müsabakaları düzenlenebilir.

Kısmen yeniden yapılamaya çalıştığım "kurban kesme" ayini (mystery) yardımı beklenen ilâhî yaratığın türüne göre değişir. Türk çoktanrıçılığı çok gelişkindir. Umay/May adlı velûdiyet tanrıçasının kültü büyük ölçüde yaygındı. Yeraltı Dünyası'nın Hükümdarı olan Erlik'e de kurbanlar kesilirdi, fakat Sibiryâ kabilelerince güvenilir bir kişi olarak tanınan Radloff bile bu konu hakkındaki güvenilir bilgiler alamadı. Sırların ortaya çıkarılması nedeniyle dehşet verici cezadan korku çok büyüktür, Erlik'in elçileri tarafından indirilen darbeler ise öldürücüdür.